

ԳՐԱԽՈՍԱԿԱՆ

Ս. Սէֆ. Աղեփանդեան Այգու գնդակահարութիւնը.

Հրատ. Զակկնիգա, 1927, Թիֆլիզ (ռուսերէն)*)

86 էջոց այս գրքոյը նւիրած է ողբերգական մի դէպքի, որ տեղի ունեցաւ 1918 թ. փետրուար 10-ին, Անդրկովկասեան Սէյմի բացման օրը, Թիֆլիզի Աղեփանդեան Այգում: Հեղինակը տալիս է նկարագրութիւնը դէպքի: Կարճ՝ այդ օրը Անդրկովկասի բոլորիկ կենտրոնը յամօժեց Ս. Շահումեանի, Կուզնեցովի, Քարաբաճէի եւ այլոց որոշում է Աղեփանդեան Այգում հրապարակային ցոյց կազմակերպել Անդրկովկասը Ռուսաստանից անջատելու դէմ: Ցոյցին մասնակցում են մօտ 500 հոգի (վկաների ցուցմանմաների համաձայն): Ցոյցը վերջանում է չափազանց ողբերգական ձեւով. վրաց «ժողովրդական գարդիայի» մենշեւիկեան 75 հոգինոց մի զօրամաս գալիս է կարմիր դրօշակով ցոյցի վայրը եւ հրաջանի բռնում ցուցարարներին, մոյմ իսկ գործի է դնում երկու գնդացի: Դժբախտաբար, բոլորիկ հեղինակը աւելի մտնում է դէպքի մանր իրադարձութիւնների մէջ, քան թէ քաղաքական կողմի. նա պնդում է, թէ զօրամասի ուղարկելը եւ գործելակերպը որոշած էր Թիֆլիզի Խորհուրդի գործադիր Կոմիտէում նախագահութեամբ Ն. Ժորդանիայի եւ մասնակցութեամբ Ե. Գեգեչկորիի, Յիմքաճէի, Ռէքրուխի եւ Մուխարիմսկու... , թէեւ դէպքից յետոյ վերջիններս ուրացան այս փաստը:

Մենշեւիկները իրենց «Բորբա» ռուսերէն թերթում դէպքը ներկայացրին, իրեւ հետեւանմա այն դիրքի, որ զօրամասի հանդէպ բռնել էին ցուցարարները: Դէպքի անկողմնակալ նկարագրութիւնը իր ժամանակին տւել են Թիֆլիզի մեր թերթերը, ինչպէս նաեւ ռուսերէն միւս թերթերը, բայց զբոնայի հեղինակը այդ միւրը ի նկատի չի առել:

Ի՞նչ էր պատահած դէպքը ըստ էութեան: Շահումեանը ուղղակի հեռագրաբեղով խօսում է Ստալինի հետ եւ յայտնում, թէ՝ «պաշտպանողական» (ներից**) եւ ազգայնականներից կազ-

*) *Ինչպէս մի անգամ ասել ենք, արտասահմանի վերաբերմամբ մենք տալիս ենք միայն նոր հրատարակութիւնների զբախտականը, բայց խորհրդային երկրների հրատարակութիւնների համար ժամանակի սահմանափակում չենք դնում. խորհուրդների աշխարհից հրատարակութիւններն այնքան դժարութեամբ են ստացւում, որ տարիներ առաջ լոյս տեսած գործերն էլ արտասահմանի ընթերցողի համար նոր են: ԽՍԻ:*

*) *Պաշտպանողականներ կոչւում էին հայրենիքի պաշտպանութեան կողմնակիցները, բոլշեւիկները պարտողականներ էին (պօրաժենցի՝ ռուսերէն):*

մըւել է Անդրկովկասեան իշխանութիւն գլխաւորութեամբ Գեգեչկարիի: Մենք պայքար ենք յայտարարել նրան, իբրեւ հակայեղափոխական մարմնի: Զօրքերը իշխանութեան կազմակերպումը հաշուում են անջատում Ռուսաստանից: Մենք կարող ենք, յենւելով զօրքի մեծամասնութեան եւ Բագուի խորհրդի վրա՝ ստիպել նրանց նանաչել ժողովրդական կոմիսարներին իշխանութիւնը:» Այս խօսակցութիւնը պատրակ բռնելով վրացի մենշեիկները, որ տիրող էին Թիֆլիզի խորհրդում, որոշում են բանտարկել Շահումեանին եւ կուզենցովին: Բոլշեիկները յենուում են երկաթուղու 300-րդ վերստի վրա կուտակւած ռուսական դէպի տուն չուող զօրամասերի վրա: Թէ ինչ է պատասխանել Ստալինը Շահումեանին, Սէֆը չի գրում, բայց մենշեիկները տիրում են Թիֆլիզի զինապահեստներին եւ զինւում: Հետագայ դէպքերը ցոյց տւին, որ զենքը Անդրկովկասեան կառավարութեան ղեկավարներին պէտք է, ոչ թէ յառաջ խաղացող Իւրֆ բանակի հետ պայքարելու համար, այլ բոլշեիզմի, ներքին բշտակների դէմ:

Իսկ ինչո՞ւ Շահումեանը իշխանութեանը չտիրացաւ, Սէֆը չի բացատրում, թէ եւ հեղինակն է «Հշմարտութիւնը Շաւրի մասին» գրքի եւ պէտք է իմանայ, որ մենշեիկ-մուսաւաթ-ղեկավարների հրահանգով Շաւրի շրջանի թուրքերը, զինւած գիւղացիները, զինաթափեցին անցնող զօրամասերը եւ արեան բաղնիքներ սարքեցին: Շաւրում հազարաւոր ռուս զինուորների սպանդանոց առաջնորդող բոլշեիկները նոյն մեղադրական աքոռի վրա պէտք է մտնեն դահիճների հետ: Դահիճներին Սէֆը գտել է, մնում է, որ պարզվի եւ դաւանանքէն սպանդանոց բռնողներին:

Հ. Յ. Դաշնակցութեան դիրքը այդ պայմաններում այնքան համապատասխան էր վայրկեանի պահանջներին եւ

յեղափոխականին վայել, որ նոյն իսկ բոլշեիկ Սէֆը ստիպւած է խոստովանել, որ «Դաշնակցութիւն կուսակցութիւնը» այն տեսակետին էր, որ ռուսական զօրքերին տուն տանելը, որ ֆարգում էին բոլշեիկները, դէմ էր յեղափոխական Ռուսաստանի շահերին: Բոլշեիկ ղեկավարները մաքրեցին նակատը Վէիք փաշայի առաջ Շաւրում ռուս զինուորներին կոտորել տալու համար: Մի օր երբ գրի անկողնակալ այդ օրերի պատմութիւնը, կը պարզվի նաեւ կուրացած բոլշեիկների խամար, որ նակատի մաքրումը հարածեց ոչ միայն հայութեան շահերին, այլ եւ Ռուսիոյ: Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, թէ Շաւրի եւ թէ Ագեֆսանդրեան Այգու դէպքերին կողմ չեղաւ. ֆաղափառական կուսակցութեանը՝ մենշեիկ-մուսաւաթականներն ու բոլշեիկները ուզում էին նակատը դէպի ներս տեղափոխել, իսկ Հ. Յ. Դաշնակցութեան մտահոգութիւնը արտաքին նակատն էր: Այդ երեւում է եւ Սէֆի յիշած ֆննիչ յանձնաժողովի բոլշեիկ անդամ Տրանաիճէի յատուկ յայտարարութիւնից, թէ՝ «սոց-յեղափոխական եւ Դաշնակցութիւն կուսակցութեան ներկայացուցիչների անկողնակալ վկայութիւնը...» հաստատում է Թիֆլիզի գործադիր կոմիտէի հակայեղափոխական ելոյթը՝ հրացանագրակ անել ցուցարարներին:

Սէֆի այս գրգռյալ մի հետաքրքրական վկայութիւն է, որ թէ բոլշեիկները եւ թէ մենշեիկները միացած էին նակատը մաքրելու մէջ եւ որ Հ. Յ. Դ. ֆաղափառութիւնը այդ շրջանում «յետեւից գնացող» որակոյններն եւս կը հասկանան, որ Հ. Յ. Դաշնակցութեան դիրքը ֆաղափառական վէճը (մենշեիկ-բոլշեիկ) յետաձգելու մէջ էր յանուն նակատի, որովհետեւ դէպքերի վայրերը նակատի բիկունքն էին:

Ն. Բ.